

سنت و نوآوری در شعر معاصر

نویسنده

قیصر امین پور

تهران ۱۳۹۰

پیام رهبر فرزانه انقلاب

بسم الله الرحمن الرحيم

با اندوه و دروغ، خیر تلخ درگذشت شاعر فرزانه انقلاب، دکتر قیصر امین پور، را دریافت کردم. از دست دادن او برای این جانب و برای همه اصحاب شعر و ادب، خسارتبار است. او شاعری خلاق و برجسته بود و همچنان به سمت قله‌های این هنر بزرگ پیش می‌رفت. درگذشت او آرزوهایی را خاک کرد، ولی راه فتح قله‌ها را امید است دوستان و یاران نزدیک و شاگردان این عزیز ادامه دهند. او و دوستانش نخستین رویش‌های زیبا و مبارک انقلاب در عرصه شعر بودند و بخش مهمی از طراوت و جلوه این بوستان، مرهون ظهور و رشد آن عزیز و دیگر دوستان همراه اوست.

خداوند پاداش خوبی‌های او را امروز که بیش از گذشته به آن نیازمند است، با کرم و فضل به او برگرداند و او را در آغوش رحمت و مغفرت خویش بگیرد. به خاندان و بازماندگان و دوستان و شاگردان آن عزیز صمیمانه تسلیت می‌گویم.

سید علی خامنه‌ای

۹ / آبان / ۱۳۸۶

پیام تسلیت ریاست جمهوری

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله و ان اليه راجعون

رحلت اندوه‌بار شاعر متعهد، اندیشمند و برجسته نسل انقلاب اسلامی، مرحوم دکتر قیصر امین پور، ضایعه‌ای برای ملت بزرگ ایران به‌ویژه اهالی فرهنگ، هنر و دوستداران شعر و ادبیات مقاومت است. این شاعر از جمند از جمله فعال‌ترین شاعران نسل انقلاب بود که هنوز دغدغه‌ها و تراوشات متعهدانه و ادیبانه بسیاری برای گفتن داشت.

این جانب با عرض تسلیت این مصیبت به خانواده‌گرامی ایشان و اهالی فرهنگ و هنر، امیدوارم شاهد پرتوافشانی آثار و استمرار راه او باشم.

محمود احمدی‌نژاد

رییس جمهور اسلامی ایران

سخن ناشر

به نام خدا که سنت او نوآوری است

سنت و نوآوری، به عنوان دو مفهوم ستیزآمیز و متضاد، همواره در تمامی عرصه‌های اندیشه و حیات آدمی (فرهنگ، اجتماع، سیاست، اقتصاد و...) مورد بحث و نظر بوده و در همهٔ زمان‌ها و مکان‌ها نیز به نحوی از انحاء نمود و وجود یافته است؛ به گونه‌ای که توالی و پیوستگی این دو، همانند از پی هم آمدن شب و روز، زمستان و بهار و... همیشه تحول‌آفرین بوده و پویایی، تنوع و استمرار حرکت در زندگی نوع بشر را در پی داشته است.

در دوران اخیر و در میان گونه‌های بسیار فرهنگ و ادبیات (داستان، رمان، نمایشنامه، فیلم، نقاشی، موسیقی و...) شعر، اما به دلیل وجههٔ غالب و نیز پیشینهٔ دیرین و سنت‌های هزارساله‌اش، نقطهٔ اوج برخورد و تلاقی سنت و نوآوری بوده است، ولی به رغم انتظار، پژوهش‌های اندکی در این خصوص صورت گرفته و آن نیز تک‌بعدی بوده و رضایت‌بخش نیست. پرداختن به نوآوری بدون در نظر گرفتن سنت، به مثابهٔ بر شاخه نشستن و بن بریدن است، همان‌گونه که بی‌توجهی به نوآوری به منزلهٔ دست شستن از تحرک و تنوع و پویایی است، اما مؤلف فقید این مجموعه به سنت و نوآوری به عنوان دو عرصهٔ لازم و ملزوم همدیگر نگرسته و ضمن بررسی موضوع از جهات گوناگون مردم‌شناسانه، جامعه‌شناسانه، روان‌شناسانه و... از هرگونه نظریه‌پردازی در این مورد پرهیز نموده است.

این اثر همچنین توفیق آن را یافته که باراهنمایی استاد فرزانه، دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی، و

کوشش و پژوهش قیصر بزرگ شعر معاصر سامان و انتظام یابد. هر دوی این بزرگواران ضمن آشنایی با دوره‌ها، سبک‌ها و پدیده‌های کهن شعر فارسی، در متن شعر و ادب روزگار ما حضور داشته، از نزدیک با زبان شعری، معیارهای زیباشناختی و... این دوران آشنایند و هر یک دلبستگی خاصی به موضوع داشته و برگ‌هایی از تاریخ ادب معاصر ایران را به خود اختصاص داده‌اند.

در پایان جا دارد به مقتضای حال و به مناسبت فقدان استاد قیصر امین‌پور لختی قلم بر وی بگریانیم. او به واسطهٔ طبع و ذوق خداداد، همراهی و ارتباط وسیع و صمیمی با رده‌های سنی کودک، نوجوان و...، دقت در نکته‌پردازی، تنوع مضامین، دایرهٔ وسیع واژگان و برخورداری از زبانی روان، زیبا و امروزی و...، برای جامعه و ادبیات ما موهبتی بود و «کیمیایی بود صحبت‌های او»، اما دریغ و بسیار دریغ که ناگاه خیلی زود دیر شد... درگذشت او آرزوهایی را خاک کرد. او و دوستانش نخستین رویش‌های زیبا و مبارک انقلاب در عرصهٔ شعر بودند و بخش مهمی از طراوات و جلوهٔ این بوستان، مرهون ظهور و رشد آن عزیز و دیگر دوستان همراه اوست.^۱

یادآوری

این دفتر، پایان نامه تحصیلی نگارنده است که نگارش آن از سال ۷۳ آغاز شد و در بهمن ۷۶ که از آن دفاع کردم، آماده چاپ و انتشار بود. اما به اقتضای اینگونه پژوهشهای دانشگاهی دامنه موضوع معین و محدود بود و تبدیل آن به کتاب نیازمند گسترش و پرورش یا پردازش بیشتر می نمود. پس به امید ادامه پژوهش و کشاندن دامنه سخن تا شعر امروز و شاخه های گونه گونش، در چاپ آن درنگ کردم.

دریغاکه در این درنگ پنج ساله، از بسیاری کار و گرفتاری و بیماری و دیگر پیش آمدهای ناگوار روزگار، حتی فرصت و فراغت بازنگری در آن نداشته‌ام، چه رسد به بازنگاری!

شاید اگر می خواستم آن را از نو بنویسم، چند و چون کار یا روش تدوین و نگارش آن دیگرگون می شد. هر چند باز هم اصل حرف کم و بیش همان بود. یعنی همین!

حال هم با انتشار آن به همان صورت پیشین، نمی خواهم به قول معروف بگویم: حرف مرد یکی است! و یا اینکه از چند سال پیش تاکنون چیز دیگر یا تازه تری در این باره ندیده یا نیندیشیده‌ام. یا به لاف و گزاف ادعا کنم که چون کار درست و استوار بوده، نیازی به تغییر یا تکمیل نداشته است. زیرا خود پیشاپیش ز دستِ کوتاه خود زیربارم و به کاستی های کار اقرار دارم. بلکه می خواهم بگویم که اصل مطلب یک قصه بیش نیست...

پس چاره کار در آن دیدم که به همین ویرایش و پیرایش اندک بسنده کنم. و از خیالی که در این حال، محال می نماید بگذرم و شرح و تفصیل بیشتر را به وقتی دیگر بگذارم، تا اگر روزی روزگاری حال و مجالی دست داد از عهده ادامه کار در دفتری دیگر برآیم.

وگرنه
ای بسا آرزو که خاک...
و یا
در خانه اگر کس است...
یک داغ دل بس است برای قبیله‌ای...
و از این قبیله...

بهمن ۱۳۸۱

فهرست

هفت
نه
یازده

سخن ناشر
یادآوری
سراغازنامه

۱

فصل اول: تعاریف و معانی سنت و نوآوری

۱

الف: سنت

۶

ب: بدعت و نوآوری

۲۳

پی نوشت های فصل اول

۲۵

فصل دوم: هنرهای سنتی و سنتهای هنری

۲۵

الف: سنت و نوآوری در هنرهای دینی و سنتی

۵۳

ب: معنی و نقش سنت و نوآوری در هنر و ادبیات

۶۹

پی نوشت های فصل دوم

۷۳

فصل سوم: تحول و تکامل هنر و ادبیات

۷۹

تحول، ترقی، تکامل

۸۰

منکران ترقی و تکامل در هنر و ادبیات

۹۱

راز ماندگاری آثار هنری و ادبی

۹۵	نظریه‌های تحول و تکامل هنر و ادبیات
۹۵	تاریخگرایی
۹۶	نظریهٔ دوری
۱۰۱	نظریهٔ تکامل طبیعی ارگانیک
۱۰۴	نظریهٔ فرسایش
۱۰۶	نظریهٔ مُد
۱۰۷	صورت‌نگرایان
۱۰۹	ساخت‌نگرایان
۱۰۹	هرمنوتیک
۱۱۵	پی‌نوشت‌های فصل سوم
۱۱۹	فصل چهارم: جامعه‌شناسی سنت و نوآوری
۱۲۲	جامعهٔ سنتی و جامعهٔ صنعتی
۱۲۶	عوامل تداوم سنت
۱۲۷	عوامل مؤثر در نوآوری
۱۳۲	برخورد فرهنگها و فرهنگ‌پذیری
۱۳۵	پی‌نوشت‌های فصل چهارم
۱۳۷	فصل پنجم: روانشناسی سنت و نوآوری
۱۳۷	تخیل، خلاقیت، نوآوری
۱۴۳	عوامل مؤثر در آفرینندگی
۱۴۵	موانع نوآوری
۱۴۶	پیدایش و تحول سبکهای هنری از نظر روانشناسی
۱۴۹	پی‌نوشت‌های فصل پنجم
۱۵۱	فصل ششم: سنت و نوآوری در فرهنگ مردم ایران
۱۶۲	پی‌نوشت‌های فصل ششم
۱۶۳	فصل هفتم: سنت و نوآوری در شکل و محتوا و سبک
۱۶۳	الف: شکل و محتوا

۱۷۹	ب: سبک
۱۸۷	پی‌نوشت‌های فصل هفتم
۱۸۹	فصل هشتم: سنت و نوآوری در نقد ادبی عرب و ایران
۱۸۹	الف: نقد ادبی عرب:
۱۹۷	ب: نقد ادبی ایران (از آغاز تا بازگشت)
۲۰۵	تذکره نویسی
۲۱۹	پی‌نوشت‌های فصل هشتم
۲۲۳	فصل نهم: سیر دگردیسی قالبها و قواعد شعر فارسی (از آغاز تا امروز)
۲۴۷	پی‌نوشت‌های فصل نهم
۲۴۹	فصل دهم: نشانه‌های رویکرد شاعران به سنت و نوآوری (از آغاز تا بازگشت)
۲۷۹	پی‌نوشت‌های فصل دهم
۲۸۱	فصل یازدهم: راه بی‌بازگشت
۲۹۱	پی‌نوشت‌های فصل یازدهم
۲۹۳	فصل دوازدهم: شعر مشروطه؛ آینه‌دار دوره‌بیداری
۲۹۳	الف: زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی شعر مشروطه
۲۹۹	ب: نقد و نظر در شعر مشروطه
۳۰۶	ج: شعر مشروطه
۳۱۵	د: شاعران مشروطه
۳۱۶	بهار
۳۲۱	ادیب‌الممالک فراهانی
۳۲۳	ایرج میرزا
۳۲۵	دهخدا
۳۲۷	عارف قزوینی
۳۳۰	میرزاده عشقی
۳۳۵	ابوالقاسم لاهوتی

۳۳۹	فرخی یزدی
۳۴۳	پی‌نوشت‌های فصل دوازدهم
۳۴۹	فصل سیزدهم: گذری بر دوره گذار
۳۶۹	پی‌نوشت‌های فصل سیزدهم
۳۷۱	فصل چهاردهم: از ادبیات انقلابی تا انقلاب ادبی
۳۸۹	پی‌نوشت‌های فصل چهاردهم
۳۹۱	فصل پانزدهم: ادامه گذار تا آغاز دوره جدید
۳۹۱	مرحله اول: فصل غنچگی تا شکفتگی شعر نو (۱۳۰۰-۱۳۲۰)
۳۹۲	نشریات
۳۹۳	انجمنهای ادبی
۳۹۳	آثار ادبی
۳۹۵	شاعران و نویسندگان (نیمایوشیج، عشقی، بهار، رشید یاسمی، محمد مقدم، تندرکیا)
۴۱۴	کتابهای تذکره و گزیده آثار
۴۱۸	دسته‌بندی شاعران مرحله اول
۴۱۹	مرحله دوم: فصل شکفتگی تا آستانه پختگی (۱۳۰۰-۱۳۳۲)
۴۲۲	نشریات
۴۲۹	موافقان و مخالفان نوگرایی
۴۴۵	نخستین کنگره نویسندگان ایران
۴۵۳	دسته‌بندی شاعران معاصر
۴۶۰	پرویز ناتل خانلری
۴۶۷	فریدون توللی
۴۷۹	تفاوت‌های شعر آزاد (نیمایی) با شعر سنتی
۴۸۷	پی‌نوشت‌های فصل پانزدهم
۴۹۹	فهرست منابع و مآخذ
۵۴۹	نمایه نامها و موضوعات
	نمایه آیات و روایات و امثال و حکم